

Egy európai gondolkodású magyar

Skultéty Csaba könyvének margójára

Életének 87. esztendejében lévő külpolitikai publicista új könyvét olvastam el a napokban. Mivel a kötet írásaiból kirajzolódó ember s ars poeticája többszörösen is felmutatásra érdemes, hadd osszam meg az esetleges leendő olvasókkal is.

A *Vasfüggönyökön át* c. kötet írásaiból a szerző mozaikszerű memoárja áll össze. Annak ellenére, hogy műfajilag különböző olvasnivalók – vele vagy általa készített interjúk, hazai s határon túli lapokban, folyóiratokban megjelent művelődéstörténeti cikkek, esszék, emlékezések, tárcák – kerültek egymás mellé, a gondos írói szerkesztés eredményeképp egymásra épülő, egységes egészként rajzolódik ki belőle egy európai magyar értelmiségi életútja s egyben vizontagságos Kárpát-medencei históriánk XX. századi sorsfordulói.

Mivel Skultéty Csaba 1920 szilveszterén született a felvidéki Nagykaposon, valóban a múlt század négyötödének nem csupán szemtanúja volt, hanem cselekvő részese is. A történelmi Magyarország feldarabolását épp csak néhány hónappal követő időpont s hely meghatározóvá vált az életében.

Az Ung megyei járási székhely szülői háza és társadalmi környezete hagyományos magyar kisvárosi értelmiségi miliőt biztosított a gyermeknek. Ötgyermekes édesapja az akkori csehszlovák törvények szerint peres ügyeit magyarul intéző ügyvédként dolgozott, kliensei is zömmel magyarok voltak. Ugyanakkor – lévén Nagykapos nyelvhatár szélén fekvő település –, már gyermekkorában természetessé vált számára az *etnikai többféleség*: a vasárnapi misén szlovák parasztasszonyokkal találkozott rendszeresen, gimnáziumi tanulmányai nagy részét németül, a szepességi Késmárkon végezte, végül Ungváron, részben ruszin és zsidó környezetben érettségizett. Hívó katolikus családja baráti köréhez tartozott keresztapja, a később híres költővé vált, akkor még fiatal helyi plébános, Mécs László, valamint a Márai Sándor néven világszerte ismertté lett kassai polgár édesapja, Grossschmidt Géza, a prágai parlament magyar szenátora.

Skultéty Csabáék háza a korabeli kisebbségi magyar közélet egyik középpontja volt a térségben: apja a Keresztényszocialista Pártban politizált, sokszor megfordult náluk más politikusok is. Szellemi tájékozódási pontjaik természetszerűleg anyanyelvűek voltak: magyar könyvek, folyóiratok Prágából, Kolozsvárról, Budapestről. Szülei a lehetséges magyar nyelvű kassai, beregszászi állami gimnáziumok helyett Késmárkra, a német evangélikus líceumba írták – szellemisége, színvonala s a családi hagyomány miatt –, ahová szép számmal kerültek magyar gyermekek is nyelvet tanulni. A békes kezdeti évek után, 1937-38-ban a nagynémet ideológia is beszüremkedett a Szepességbe, aminek következtében megosztottá, feszültségekkel terhessé vált az addig toleranciát sugárzó, békés diákváros.

Korábban a legtermészetesebb módon egy osztályba jártak a német, magyar, szlovák és zsidó fiatalok, ki-ki megbecsülte a másik különbözőségét, később viszont a szudétanémet tanárok hatására minden a visszajára fordult. Az Anschlussot követően már a „Heil, Hitler!” köszöntés is megjelent, ami nem csupán a különböző ajkú növendékek, tanárok közötti, hanem már a családokon belüli viszonyokat is elmérgesítette. Nem csoda, hogy az első bécsi döntés után a demokrata és keresztény elveket valló apa a Magyarországhoz visszacsatolt Ungvár magyar gimnáziumába irányította immár a gyermeket a középiskola befejezésére. Nyelvismerete Kárpátalján így tovább tárgult: a Késmárkon tanult német, francia és szlovák mellett ott még a ruszin nyelv alapjait is elsajátíthatta. *„Nagyon nagyra becsülöm az akkori magyar kormányzat új nemzetiségi beállítottságát, hogy ezeken a területeken a szomszéd népek, illetve a környezet népének a nyelvét kötelező tárgyként bevezették (...) örömmel tapasztaltam, hogy ezeken a területeken az állomásokon és a közhivatalokban mindenütt megjelentek a kétnyelvű helységnevek és feliratok (...) a magyar hatóságokban valóban megvolt a készség a Budapesten mintának szánt autonómiaterv későbbi, háború utáni megvalósítására”* – olvashatjuk a kötetben.

Skultéty Csaba útja érettségi után a budapesti közgazdasági karra vezetett, ahol 1944 májusában doktorált. Emellett a Magyar Külügyi Intézet által szervezett diplomáciai tanfolyam előadásait is látogatta. A német megszállás után, a kisebbik rossznak tűnő behívóparancsnak eleget téve, az Egyetemi Kisegítő Karhatalom (KISKA) kötelékébe lépett. Az ostromot a délvideki és felvidéki diákok kollégiumában vészelte át, majd az oroszok bevonulása után 1945 januárjában, „malenkij robot” címén Ceglédre, majd a moldvai Foksánba hurcolták. Az embertelen lágerkörülmények közül megszökve, Erdélyen végiggyalogolva, a gondviselő jóvoltából fél év múlva visszaérkezhetett a fővárosba.

1946 tavaszán külügyminisztériumi szolgálatba került, előbb a hazánkra kényszerített, *csehszlovák-magyar lakosságcsere* egyezmény végrehajtásában összekötő, utóbb a vezető parasztpárti politikusnak, Jócsik Lajos áttelepítési kormánybiztosnak a titkára lett. A könyv lapjain megelevenedik az a demagógia, amivel a teljesen szabad kezet kapott szlovák küldöttek próbálták rávenni az áttelepülésre a magyarországi nemzettársaikat. A propagandájukból nem hiányoztak a jobb gazdasági helyzettel való kecsegtetés, a magyarelles lázítás meg a titkosszolgálati eszközök sem. Az év végén Skultétyt a pozsonyi ideiglenes magyar külképviseletre delegálták a kormánybiztos megbízottjaként. A felvidéki magyarok jogfosztásának, majd csehországi deportálásának embertelen tényei, az otthon maradtak nemzetiségének megtagadását célzó reszlovakizáció, a kitelepítést kikényszerítő hatósági önkény emberi sorsokban lecsapódó számtalan esetét regisztrálta, lépett fel ellenük helyben, illetve továbbította az információkat Budapestre. A kommunisták súlyának magyarországi növekedésével egyesek rossz szemmel nézték a tevékenységét, kilenc hónap után így hazarendelték.

1947 novemberében, diplomata kapcsolatai révén, egész Európára szóló vízummal az útlevelében, Prágában felült a párizsi vonatra, amely lépés a következő csaknem fél évszázadra meghatározta az életét. Nyugati emigrációja első időszakában alkalmi munkákat végzett, fűtetlen szobákban, betegségekkel küszködve éhezett, majd Gácsér Imre bencés pap titkára lett. E minőségében a németországi és ausztriai menekülttáborokban összegyűjtött kelet-európaiak Argentínába településének a vízumügyeit intézte. Az így kivándorolt magyarok és leszármazottaik képezik máig a dél-amerikai magyar emigráció kulturális egyesületeinek, cserkészcsapatainak és sajtójának egyik

legfontosabb magját. Skultéty visszaemlékezése szerint a párizsi káplán nem világnézeti vagy politikai alapon szelektált, hanem „egyedül azt tartotta szem előtt, hogy a légerekben összezsúfolódott, hazátlan magyarokat új otthonhoz segítse.”

A szerző 1948 őszén – a menekült diákok számára létesített ösztöndíj-tanács támogatásával – a Sorbonne jogi karára iratkozhatott be, miután elismerték hat budapesti szemeszterét, majd további alkalmi munkavégzéssel eltartva önmagát, nemzetközi jogi oklevelet szerzett. Hallgatóként a Közös Piac megteremtésének politikai rugójaként számon tartott *Európa Mozgalom* kereszténydemokrata konferenciáin vett részt. Posztgraduális képzésre így juthatott ki a belgiumi Bruges Európa Kollégiumába, ahol politológiai stúdiumokat folytatott. A végzősök közül számosan, az angol és francia nyelven szerzett ismeretekkel, komoly szerephez jutottak a nyugat-európai diplomáciai és politikai életben. Egyetemi tanulmányai mellett bekapcsolódott a nyugati magyar közéletbe: az *Ahogy Lehet* c. párizsi és az *Új Látóhatár* c. müncheni folyóirat munkatársa lett. Ugyanakkor folyamatos nélkülözés, szegénység jellemezte életvitelét.

Visszakerülve Párizsba, 1951-ben meghívták az újonnan alakuló *Szabad Európa Rádió* magyar szerkesztőségébe, Münchenbe. Harminchárom évet töltött e médiumnál, az első felét mint *hírszerkesztő*, a második, hosszabb időszakot pedig *külpolitikai kommentátorként*, az otthon élő édesanyja védelmében Ambrus Márton álnéven. A résztvevő hitelességével s a pallérozott diplomata tárgyilagosságával tárja fel a könyv oldalain az amerikai kormány által fenntartott rádióállomás érdemeit s korlátait egyaránt. „*A harcok, kezdeti években a sztálinizmus tetőfokán az egész irányzat harciasan kommunistaellenes volt. A nemzetközi helyzet későbbi enyhülésével lett aztán a rádió az én beállítottságomnak is sokkal jobban megfelelő információs eszközzé a hallgatóság számára, amely egyedülállóan gazdag tájékoztató anyagból meríthetett*” – mondta el a 90-es évek eleji nagyinterjújában, az azóta elhunyt Balla Gyulának.

„*Jó lelkiismerettel állíthatom, hogy nekem mint háttér-tájékoztatónak, kommentátornak, sajtószemle-készítőnek vagy bármilyen napi nemzetközi politikai műsor vezetőjének egyetlen alkalommal sem kellett a meggyőződésemmel ellenkező szellemben állást foglalnom. Olyan esetek viszont voltak, amikor – itt magyar kisebbségeink helyzetére gondolok –, szólni szerettem volna, de az amerikai vezetőség kínos óvatossága folytán – főszerkesztőnk*

erre hivatkozott -, nem nyílt rá közvetlen, csak itt-ott valamilyen közvetett lehetőség” – olvashatjuk az emlékezésben. A kölcsönös érzékenységekkel terhelt kisebbségi kérdések erőteljesebb taglalásától való tartózkodás egyik oka az államokban s nem nemzetekben gondolkozás amerikai reflexe, másfelől az egymás mellett dolgozó, kelet-európai szerkesztőségek közötti feszültségek, súrlódások elkerülése volt. Skultéty elkötelezettségét, állhatatosságát dicséri, hogy bár „a kisebbségi ügyek felvetésére irányuló minden kísérlet, mondhatni a legtöbb esetben ellenállásba ütközött”, ahol lehetett, ott a nemzetiségi ügyeket mégis beleszötte a kommentárjaiba. A változást e téren Reagan elnökké való megválasztása hozta, amikor is már nyíltan felkarolhatta az akkoriban agyonhallgatott kárpátaljai magyarság ügyét. „Konspiratív” úton megszervezte az ottani magyar sajtó kijuttatását, aminek alapján rendszeresen tudósította az anyaország meg a világ magyar hallgatóit az ottani történésekről.

A kötet nyíltan szól az 1956-os forradalom alatt a Szabad Európa szerepéről. Aktív időszakát követően, Skultéty észleli az adások színvonalának csökkenését, egyoldalúságait is, a rendszerváltozás után pedig jól prognosztizálja a rádió missziója befejezésének a közeledtét. Nyugdíjba vonulása, 1983 óta pedig végre kedves szenvedélyeinek hódolhat, nevezetesen a művelődéstörténet, a műgyűjtés művelésének, továbbá a határon túli magyarság érdekében való cselekvésnek. Egyedülálló *hungarica-gyűjteményét* – amelyben XV. századi Buda-ábrázolású metszettől, török kori, a szabadságharc időszakából származó dokumentumokon át, Ady kéziratig nagyon sok minden megtalálható volt -, az Országos Széchényi Könyvtárban állították ki a 90-es években. A megjelent katalógus alapján akkoriban megvásárolható anyag zöme, szerencsére, Magyarországon – részben közgyűjteményekben - maradt.

Határon túli magyar irányultsága a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör (SMIKK) konferencia-felkérésére nagytanulmány formáját öltötte, amikor is 1980-ban a *kárpátaljai magyarság* korabeli helyzetét térképezte fel. A később Nyugat-Európa-szerte több helyen elhangzott, fokról fokra kiegészített előadás pozitív visszhangot keltett, később pedig rendszeresen felkeresi ifjúkora szeretett helyszínét. Szabó Zoltán „szerelmes földrajza” inspirálására, szépirodalmi ihletettséggel szól a könyv lapjain a tájjal s az ott lakó emberekkel való viszontlátás örömeiről, a tapasztalt változásokról. Segít oszlatni egy

dezinformációt, az állítólagos, 1946. évi nagydobronyi vérengzés valótlanságát. Rokonszenvvel tárja fel a visszacsatolás után megszületett kárpátaljai ruszin autonómiaterv részleteit, e célból ő maga készít interjút Bródy András vezető ruszin politikus fiával, természetesen szorgalmazza a terület mai önkormányzatiságát is. A Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom, a *Pax Romana elnökeként* – az ökümené jegyében – példásan együttműködött az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemmel. A Pax Romana helyi szervezeteinek megalakulása, kihelyezett tanácskozásainak általánossá válása a Kárpát-medencében, nem kis mértékben Skultéty Csaba nevéhez köthető.

Magától értetődő az eddigiek alapján az is, hogy a szerző a kötet megjelentetésének szándékával a pozsonyi Madách-Posonium Könyvkiadót kereste meg. Így az sem véletlen, hogy az eddig jelzett témák mellett külön írást tartott szükségesnek közzétenni kassai kötődéseiről, Márai Sándorral való találkozásáról, Fiume s az ottani magyarok tárgyában tartott kassai előadásáról, valamint Luzsicza Lajos *felvidéki* festőművész tatabányai munkásságáról.

A könyv forgatása nyomán egy nagyműveltségű, csiszolt eleganciával jellemezhető, ugyanakkor tárgyilagos precizitású, egyoldalú beszűkültségektől mentes, ugyanakkor értékek mellett elkötelezett, világlátott magyar arcéle rajzolódik ki. A negyvenhárom éves emigrációból hazatért Skultéty Csaba önazonosságát jól jellemzi az alábbi interjúrészlet: „Amikor kikerültem Párizsba, az akkor igazán nemzetközi légkörbe, magyar származású európainak vallottam magam. Ez nagyon szépen hangzott, de idővel megváltozott. Ma is annak vallom magam, ami abból kialakult: európai gondolkodású magyarnak, de magyarnak (...) Amikor először hazajöttem, európai gondolkodású magyarként nagyon hamar úgy éreztem, itt vagyok itthon. Ezt ma is így érzem és vallom. Igyekszem magyar kisebbségeink ügyét szolgálni, beleértve a legelhagyatottabbakat, a moldvai csángókat. Meg a kárpátaljai magyarokra összpontosítottam figyelmemet (...) vannak olyan konfliktusok, amelyeket nem lehet a szőnyeg alá söpörni (...) én a magyarságot látom egészben. És ezt az egészben látott Magyarországot próbálom tovább szolgálni.”

Skultéty Csaba fenti gondolatait és könyvéből, egész életútjából sugárzó etikáját végiggondolásra ajánlom Európát sokszor idealizáló, ám illúzióit fokozatosan elvesztő értelmiségünknek.